

VEILIGHEID

Tekst: Arghje de Sitter • Fotografie: Dirk Kreijkamp en Shutterstock

Wat scholen kunnen doen om ondermijning te voorkomen

Wegkijken is geen optie

Dit najaar doken berichten op over kinderen die gratis snus of nicotinezakjes aangeboden krijgen. (Drugs)criminelen die in de buurt van scholen jongeren ronselen voor klusjes, behoren al veel langer tot de realiteit. Ondermijning wordt dat genoemd: de onderwereld dringt door in de bovenwereld en gebruikt deze voor criminele activiteiten.

Hoe kunnen scholen hun leerlingen hiertegen weerbaar maken?

Nicole Lieve, strategisch adviseur ondermijning en corporate antropoloog bij de politie, pleit voor 'positieve veiligheid'.

"Ondermijning is een iets te abstract woord voor wat er aan de hand is", stelt Nicole Lieve, die al meer dan tien jaar actief is bij het landelijk team Gebiedsgebonden politiewerk als expert ondermijning en TEDx-spreker. "We hebben het eigenlijk over *georganiseerde misdaad die dichtbij komt*. Op straat en ook bij school worden jongeren met geld en drugs verleid tot het verlenen van kleine dien-

sten." Zonder dat ze het doorhebben, worden de jongeren daarmee onderdeel van een groter geheel.

KWETSBAAR

Bij verleiding speelt kwetsbaarheid altijd een rol, zegt Lieve. "Incidenteel of langdurig: iedereen is wel eens kwetsbaar. Ouders die scheiden, geweld thuis... Als jongere kun je verleid worden met 'liefde', zoals loverboys doen, maar heel vaak gebeurt het met (gratis) drugs. Het doel is om je afhankelijk te maken. Aan GHB bijvoorbeeld ben je binnen drie weken verslaafd. Als je het even niet zo leuk hebt, is die drugsverdooving fijn. En dan kan het heel snel verder gaan. Je denkt: ik doe het één keer, een pakketje wegbrengen. Maar na de verleiding volgen medeplichtigheid, manipulatie en bedreiging. Criminelen zorgen dat je schuld hebt. Hun doel is om met weinig risico veel geld te verdienen, waarbij kwetsbare hulpjes met de meeste pakkans de frontlinie vormen. De essentie ➤

'Vanaf het moment dat je 'ja' hebt gezegd, heb je óf de politie achter je aan óf de criminelen'

VERDER LEZEN/LUISTEREN

- *Fuik*, e-book van Wilma van Raalte en Martine Kroezen, aan te vragen via website Team Ondermijning: teamondermijning.nl. In dit boek komt ook het onderzoek van Sheila Adjiembaks over veerkracht aan de orde.
- *Preventie, preventie, preventie (en dan pas repressie)*. Werken aan een veilige school, artikel van Nicole Lieve in *Van twaalf tot achttien*, oktober 2022.
- Podcast *Hope XXL: #34 Eric van Deutekom en Nicole Lieve*. Over de invloed van sociale contacten in een gelukkig leven, positieve veiligheid.
- Podcast: *Podium voor goed politiewerk*, 29 maart 2021. Ondermijning en de kracht van storytelling. Met waargebeurde verhalen uit scholen en uit het buitengebied.

'Kwetsbare hulpjes met de meeste pakkans vormen de frontlinie'

van onze preventieprogramma's is dat het snelle geld niet gelukkig maakt. Vanaf het moment dat je 'ja' hebt gezegd, ben je niet meer veilig. Dan heb je óf de politie achter je aan óf de criminelen."

POSITIEVE VEILIGHEID

Gesprekken over veiligheid gaan al snel over onveiligheid en criminaliteit. "Als het misgaat, zeggen we: bel de politie maar", zegt Lieve. "Dan ben je in het domein van het strafrecht. Maar veiligheid is niet alleen een zaak van de politie. Ik wil het gesprek omdraaien. Daarom heb ik de 'Hand van veiligheid' ontwikkeld, een hand met vijf vingers die elk voor een groep interventies staan. De Hand van veiligheid begint bij de duim van sociale interventies en eindigt bij de pink van strafrecht. Daartussenin staan communicatieve interventies, *community* en bestuurlijke maatregelen.

De duim staat voor aandacht en liefde, voor de vraag: hoe gaat het met je? Hoe kom je als leerling de school binnen, word je welkom geheten, word je gezien, hoor je erbij? Hoe spreekt de conciërge je aan als je je verslapen hebt, mag je fouten maken? Bijna 80 procent van de leerlingen in de leeftijd van de middelbare school doet een keer iets strafbaars. Als je uitgaat en je jas is er niet meer bij vertrek, ga je dan weg zonder jas of pak je een andere? Voor dit type stelen is strafrecht een veel te zwaar middel met veel te weinig effect.

Heel belangrijk is ook de vinger van *community*: ben je op school bij het clubje van de musical of de debatclub? Hoor je ergens bij? Daarna komt de vinger van de bestuurlijke maatregelen: zorgt de school voor de veiligheid van leerlingen? Strafrecht gebruik je pas in laatste instantie. Helaas zet de overheid daar meer op in dan op preventie. Dat moet veranderen. In heel Nederland zijn maar 2000 jongerenwerkers! Terwijl die 'tussen de grenzen' ontzettend nuttig werk doen."

ANDER VERHAAL

Nicole Lieve ontwikkelde met collega's en partners #leerlingalert, een programma dat jongeren en het netwerk om hen heen bewust maakt van en weerbaar maakt tegen ondermijnende criminaliteit. De boodschap is: 'je kunt maar één keer nee zeggen'. "Het onderwijs heeft al een immense stap gemaakt door dit soort programma's aan te bieden. Tien jaar geleden lag nog geen schooldirecteur wakker van onveiligheid op school. Maar nu ben ik een beetje bang dat we doorslaan: we zijn angst aan het aanjagen. Dat is niet de bedoeling, we willen juist veerkracht stimuleren. Ik pleit nu dus voor een tweede verhaal: 'veilig opgroeien in een democratische rechtsstaat die jou kansen biedt'. Veiligheid gaat over echte vriendschappen, over mensen met wie je je kwetsbaarheid kunt delen. Dus niet: 'je moet niet dit, je mag niet dat', maar een hoopvol verhaal: wat kan er wél? We moeten niet alleen de grens aangeven,

ADVIEZEN VAN LEERLINGEN

Aan de basis van de Arnhemse Samenwerkingsovereenkomst Schoolveiligheid (zie: 'Ervaringen van scholen') stond een plan van aanpak. Daarvoor is ook met leerlingen gesproken. Die zeiden toen het volgende:

- **Straf op drugsmisbruik kan averechts werken. Een schorsing of gesprek met de politie levert stoere verhalen op. Ga liever op school in gesprek met leerlingen en ouders.**
- **Betrek de ouders in de aanpak, want zij dragen soms bij aan het probleem: ofwel door strenge verboden af te geven ofwel door het probleem juist niet te onderkennen.**
- **Een vertrouwenspersoon is belangrijk: die kan helpen om problemen op een andere manier op te lossen dan via een vlucht in drugsgebruik. Verlaag de drempel om hulp te vragen door minstens eenmaal per jaar gesprekken met de vertrouwenspersoon te organiseren, op een vergelijkbare manier als bij de schoolarts.**
- **Laat jongere ervaringsdeskundigen (onder de 30 jaar) voorlichting geven. Laat leerlingen van verschillende scholen bijvoorbeeld bij elkaar op school over hun ervaringen vertellen.**
- **Begin vroeg met voorlichting: leerlingen beginnen meestal met drugsgebruik in het tweede of derde leerjaar.**

Bron: Plan van aanpak om het gebruik van drugs op en rondom school bij jongeren tot 18 jaar tegen te gaan. Arnhem, december 2020

'Het is niet de bedoeling om angst aan te jagen, we willen juist veerkracht stimuleren'

maar ook een alternatief bieden, een handelingsperspectief. Gelukkig bestaan daarvoor prachtige programma's, zoals Hope XXL, dat streeft naar een wereld waarin iedereen zijn of haar leven met ten minste een acht kan waarderen. Alles draait om perspectief, en ergens bij horen. Uit onderzoek van criminoloog Sheila Adjiembaks naar veerkracht blijkt dat die twee factoren essentieel zijn om weerstand te kunnen bieden tegen verleidingen. Dat kom ik ook tegen in mijn praktijk."

ÉN-ÉN

Lieve is blij dat het maatschappelijk probleem van ondermijning op de agenda staat en dat er aandacht is voor preventie. "Maar er moet nog veel meer gebeuren. We moeten een stapje verder denken: doen we de goede dingen? Zo kom ik bij dat model van positieve veiligheid. Wat dat van scholen vraagt? Ik zou zeggen én-én. Werk aan bewustwording én kijk om je heen wat je kunt doen. Het is aan ons, de omgeving, om jongeren zo veel mogelijk te begeleiden, te coachen, te zien en ernaast te staan. Je kunt altijd iets doen in jouw cirkel van invloed, dat wil ik besturen en docenten meegeven. Groot denken, klein doen. Besturen: geef docenten ruimte voor de sociale component. Docenten: geef aandacht aan individuele kinderen, zorg voor een warm pedagogisch klimaat. Voor ouders geldt hetzelfde, daarom is het programma #ouderalert ook heel belangrijk. Het is natuurlijk niet de schuld van scholen dat de samenleving naar binnen loopt, maar weggijken is geen optie. Mijn advies aan directies en besturen is daarom: bouw je netwerk van veiligheid op, ga in gesprek met alle lokale partners. Investeer in tijden van vrede! En volg tegelijkertijd het tweede spoor: kijk naar de omgangsvormen binnen school. Doe het zelf voor: zo zijn onze manieren. Dat heeft de meeste kracht. De directeur die aan de schooldeur de leerlingen ontvangt, dat heeft echt veel effect. Leerlingen kijken meer naar wat je doet dan wat je zegt."

#LEERLINGALERT, #OUDERALERT, #DOCENTALERT

De alert-programma's zijn bedoeld om te voorkomen dat jongeren de eerste stap in de criminaliteit zetten. Ze omvatten voorlichting en workshops over hoe het er in de criminele wereld aan toe gaat, hoe je ondermijning herkent en hoe je dan moet handelen. → Zie leerlingalert.nl

ERVARINGEN VAN SCHOLEN

Een paar jaar geleden werd #leerlingalert uitgeprobeerd op onder andere het Stedelijk Gymnasium Arnhem (SGA). Mirjam Stuiver was daar destijds rector, nu is zij directeur van het Montessori College Arnhem. Over de workshop van toen zegt zij: "Heel mooi vond ik hoe leerlingen vanuit de oppervlakte – herkenbare situaties: je kan drugs kopen – gaandeweg de diepte in gingen, naar de wereld achter dat pilletje of die joint. Het thema 'Je kunt maar één keer nee zeggen' raakte mij erg. Het vat precies samen waarom dit zo belangrijk is. Wij hadden geen problemen met ondermijning, maar er was wel drugsgebruik. En dat heb je als school niet volledig in beeld, want het speelt zich buiten de school af."

BORGEN

Ook Yvonne Casteleijn, zorgcoördinator op het Hendrik Person College (HPC) in Zetten, kent het bewustmakingsproject van Nicole Lieve en collega's uit de praktijk. "Vóór corona kwam er bij ons een 'ondermijningscontainer' die was ingericht als een ontmanteld drugslab. Dat gaf leerlingen inzicht in wat er allemaal bij komt kijken. Ik vond het bijzonder hoeveel kinderen je dan met open mond ziet luisteren. Maar er zijn ook leerlingen die er al meer van weten dan je verwacht.

Het project heeft het onderwerp bij ons op de agenda gezet. Wat ik lastig vind, is de vraag hoe je het kunt borgen. We merken nu nadelige effecten van corona op het gedrag van leerlingen en op hoe ze in hun vel zitten. Leerlingen zijn brutaler geworden én ze zijn weer zoekende naar een eigen plek binnen de groep. Ze hebben echt anderen nodig om zichzelf te ontdekken en te bedenken wie ze zijn en waar ze voor staan."

Scholieren gebruiken drugs ter ontspanning, ziet Casteleijn. "En dan blijft het niet bij wiet of een jointje. Maar drugsgebruik is nog geen ondermijning. We kennen geen kinderen die opeens heel veel geld hebben voor nieuwe kleren of laptops. Twee of drie telefoons: dat zien we wel. Maar heeft dat met drugs te maken of met het beleid dat ze tijdens de les hun telefoon moeten inleveren? Soms twijfelen we."

HPC Zetten onderhoudt veel contacten met jongerenwerkers en dat werkt goed. "Zij hebben de leerlingen buiten school wel in de smiezen, en ook in de pauzes op school. Ze gaan tussen de rokende leerlingen staan en zoeken daar de connectie." Toch is Casteleijn bang dat het probleem groter is dan de school weet. "Daarom gaan we binnenkort met alle betrokken diensten om tafel. Wij kunnen het als school niet alleen. Wat we wel doen, is leerlingen in beeld houden. Ook hebben we sinds dit jaar een voetbalveldje van kunstgras voor in de pauzes en tussenuren, waar leerlingen hun energie kwijt kunnen. Daar maken de kinderen die het nodig hebben, echt wel gebruik van."

CONVENANT

In Arnhem staken Mirjam Stuiver en collega's van andere scholen na een incident de koppen bij elkaar. "Daaruit is voortgekomen dat we dit jaar een convenant met de gemeente en de politie hebben gesloten over een veilig sociaal klimaat voor jongeren. Alcohol- en drugsgebruik speelt immers op scholen maar ook daarbuiten: in sportclubs, in de hele jeugdcultuur. In het convenant staat bijvoorbeeld dat op alle scholen eenmaal per jaar een kluisjescontrole plaatsvindt. Ook hebben wij op school nu een VIOS-team, dat staat voor 'veiligheid in en om school', gecoördineerd door de gemeente. Dat team zorgt voor korte lijnen met straatcoaches, jongerenwerkers, wijkteams en politie. En er lopen jongerenwerkers rond die de verbinding maken tussen de straat, de wijken en school. Ze weten heel goed wat er leeft, ze hebben toegang tot sociale media waar wij niet op zitten en zien wat zich buiten ons blikveld afspeelt. Die gezamenlijke aanpak in een convenant is echt een heel goed idee.

Ook #leerlingalert vind ik een aanrader, zeker omdat leerlingen er zo actief bij worden betrokken. Wij gaan op school ook een bijeenkomst voor #ouderalert plannen. Terugdenkend aan de workshop voor leerlingen: die eindigde met de vraag 'maak je je zorgen over iemand in jouw omgeving die misschien de grens over gaat richting criminaliteit?' Dat was confronterend, ik schrok van het aantal bevestigende antwoorden."

'Een gezamenlijke aanpak in een convenant is een heel goed idee'